

הערות והארות
בתורת מרן האור לציון יתקבלו במייל
a7205308@gmail.com

גליון 73
חג סוכות
תשפ"ז

לתרומות והנצחות
ומסירת שמות לברכה והצלחה
a7205308@gmail.com

אור מצוה

השיעור השבועי
מרן הגאון רבי בן ציון אבא שאול שליט"א
בית הכנסת אוהל רחל
רחוב פולנסקי ירושלים

מורינו הגאון רבי בן ציון אבא שאול שליט"א
ראש ישיבת אור לציון ירושלים

דיני מצות ישיבה בסוכה

לאכול פת מחוץ לסוכה אך אין מצוה לאכול בסוכה אלא בלילה הראשון. והדברים צ"ע, מה הדימוי של סוכה לפסח, הרי במצה אנחנו לא מתעסקים בכלל עם המצה כל הז' ימים, אך סוכה יש לנו ברכה של הז' ימים, ואיך יתכן שאין מקיימים מצוה כל הז' ימים.

ורגילים לפרש דברי המשנ"ב, דהספק של המשנ"ב הוא לגבי מצות אכילה, שהוקשה ט"ו ט"ז מחג המצות לחג הסוכות, דהנה לדוגמא לגבי שינה אין שום מקום לומר שיש ענין להרבות בשינה בסוכה כדי שיקיים יותר מצוה, אף שיש מצוה לישון בסוכה, כי המצוה היא לעשות את הסוכה כדירתו, וכשישן בדרך דירתו מקיים מצוה. והספק של המשנ"ב הוא לגבי אכילה, האם יש מצוה לאכול בסוכה לא רק מדין הדיור בסוכה אלא מצוה נפרדת של אכילה, ואז יהיה מצוה לאכול גם יותר ממה שרגיל, וזה כמו שבפסח יש מצוה לאכול כמה שיותר מצות לפי דעת הגר"א.

והיינו שהמשנ"ב רוצה לחדש מצוה חדשה, שהגזירה שווה של ט"ו ט"ז מחג המצות לגבי האכילה של הלילה הראשון, היא גם לגבי הרשות של שאר ימים. והדברים מחודשים, כי בפסוק נאמר "בסוכות תשבו שבעת ימים" ולא מוזכר כלל שיש מצוה לאכול בשאר ימים, ומהיכ"ת לחדש שהגזירה שווה הולכת גם על שאר ימים.

מצות אכילה בלילה הראשון - חקירת הברכת שמואל אם עיקרה הסוכה או האכילה

האכילה בלילה הראשון היא חיוב, ויש כאן בעצם מצוה שתלויה בשני דברים באכילה ובסוכה, וחקר בזה ר' ברוך בער (בספר שיעורי וחיודושי רב"ב בסו"ס סי' ל'), האם בעצם המצוה היא לקבוע את עצמו בסוכה, ורק הדרך לקבוע זה ע"י אכילה, ולכן גם מצינו חידוש בריטב"א שיש גם מצוה לישון בלילה הראשון, כי הוא למד שהמצוה היא להיות קבוע ולישון זה גם צורה לקבוע.

או שהלימוד ממצה הוא לימוד שיש מצוה לאכול, ורק צורת האכילה היא בסוכה, אך עיקר המצוה היא לאכול ולא הקביעות בסוכה. (אך פשוט שאין שום מקום לאכול בבית כי צורת המצוה היא לאכול בסוכה).

ונפק"מ בחקירה זו, אם גזל פת ואכל בליל ט"ו, דלגבי מצה לא יצא יד"ח כי זה מצוה הבאה בעבירה, אך לגבי סוכה אם עיקר המצוה היא הסוכה יתכן שיצא ידי חובה אף שעבר איסור באכילתו, כי אין חסרון שעצם האכילה הייתה בעבירה, כי האכילה אינה העיקר.

בברכי יוסף מביא שהיה איזה חכם שאכל בערב סוכות, ואח"כ אמר

שיעור ההפסק לחיוב ברכת לישיב בסוכה

מצות סוכה נוהגת ברציפות ז' ימים ולילות. זכר לענני כבוד שישבנו בהם כשיצאו ממצרים. בגמ' היה צד שצריך לברך רק פעם אחת, כי הכל זה מצוה אחת ארוכה, כי בעצם הסוכה נהפכת להיות בית של האדם וזה שייך כל הזמן. אך הגמ' דוחה את זה, כי בתפילין מצינו שאם זה התרופף מעט צריך לחזור ולברך, אפילו שהמצוה של תפילין שייכת כל היום. וגם השו"ע לגבי טלית פוסק דאם נשמטה הטלית צריך לחזור ולברך אפילו שלא היה היסח הדעת. (אך אנו פוסקים בזה כהרמ"א דלא מברכים אא"כ היה היסח דעת).

הרמב"ם פוסק כפשטות דברי הגמ', שאם היה יציאה מועטת הם מברכים שוב כשחוזרים אפילו שלא באים לאכול, וכן מנהג התימנים. ומנהג בני אשכנז שמברכים מחדש רק כשיש אכילת מעין ג'. אך מנהג קהילות הספרדים שמברכים רק על אכילת פת, או שאוכל פת הבאה בכיסנין כשיעור קביעות סעודה. מרן רבינו האור לציון זללה"ה מחדש שגם אם אכל תבשיל של מזונות בשיעור קביעות סעודה (ד' ביצים) צריך לברך לישיב בסוכה, אף שלא מברך המוציא כי זה לא פת הבאה בכיסנין ולעולם לא נחשב קביעות סעודה לגבי המוציא, מ"מ הוא סבר שזה נחשב קביעות לגבי סוכה.

אדם שאכל בבוקר בסוכה, ונשאר בסוכה הרבה שעות, ורוצה שוב לאכול, הדעת נוטה שלא יברך שוב על הסוכה, אפילו אם עשה יציאה מועטת (לבית הכסא וכד'), כי הכל נחשב מצוה אחת.

ברכת לישיב על אכילה בעמידה

אדם שאוכל בעמידה גם צריך לברך לישיב בסוכה, אף שאינו יושב, כי המילה "ישיבה" אין הכוונה למצב של ישיבה אלא הכוונה שקובע את מקומו בסוכה. אמנם ברמב"ם כתב דצריך לברך בעמידה ואח"כ לשבת כדי שיהיה עובר לעשייתו, משמע שכן יש משמעות לישיבה, מ"מ זה להידור שיהיה בזה בחינה של עובר לעשייתו, אך מעיקר הדין אין חילוק. וכן כתב רבינו האור לציון זללה"ה.

ביאור ספק המשנ"ב אם יש מצוה לאכול כל שבעה

המשנ"ב (תרלט, כז) מסתפק לפי דברי הגר"א שבפסח יש מצוה לאכול מצה, אף שאין חובה לאכול אלא בלילה הראשון מ"מ יש מצוה לאכול מצה כל הז' ימי הפסח, האם גם לגבי אכילה בסוכה אמרינן שיש מצוה לאכול בסוכה ורק בלילה הראשון זה אכילת חובה, או שזה רק איסור

שלא כיוון כראוי ולכן אוכל שוב. ולכאורה הדברים צ"ב, דהרי בוודאי התכוון למצוה כשאכל. וביאר בספר דברי יעקב (להגאון רבי יעקב עדס שליט"א), שהוא סבר שזה מצוה בפני עצמה לאכול בליל ט"ו כמו הצד השני בחקירה הנ"ל, ואינה חלק מהמצוה של סוכה, וממילא הוא התכוון רק לשם מצות סוכה ולא לשם מצות אכילה בסוכה, ולכן היה צריך לחזור ולאכול כדי לקיים את המצוה של אכילה בליל ט"ו.

מחלוקת הראשונים אם בלילה הראשון שיעור האכילה בכזית או בכביצה
מצינו שתי חידושי דינים בראשונים על מצוה זו של אכילה בליל ט"ו, שבהם גם רואים שזה מצוה נפרדת (אך אין הכרעה כאחד מהצדדים).

הר"ן הביא שיטה (וכך הכרעתו) שצריך לאכול שיעור כביצה בשביל לצאת ידי חובת המצוה של אכילה בלילה הראשון, כי אמנם שיעור של אכילה בפסח הוא בכזית, אך בסוכות אין משמעות לאכילה פחות מכביצה, כיון שאין איסור לאכול פחות מכביצה מחוץ לסוכה.

מאידך הביא י"א שמועיל לאכול כזית, כי מתוך שהכתוב החשיב את האכילה הזאת למצוה, הרי שהתורה החשיבה את האכילה הזאת, וממילא הכזית הזאת מחייב סוכה אפילו שבשאר הימים רק כביצה צריכה סוכה. ואמנם נראה, דאין איסור לאכול פחות מכביצה בלילה הראשון מחוץ לסוכה, כי את הזית שאינו יוצא בו יד"ח התורה לא החשיבה. ולהלכה, יש לאכול קצת יותר מכביצה כדי לצאת יד"ח כל הדעות.

מחלוקת הראשונים אם מצטער פטור מאכילה בלילה הראשון

שיטת הרא"ש והטור והרמ"ה שבליילה הראשון אין פטור של מצטער, וגם אם ירדו גשמים צריך לאכול בסוכה, כמו שבלייל פסח אין פטור של מצטער באכילת מצה. והרשב"א בתשובה (ח"ד סי' עח) כתב שלא יתכן כדעת הרא"ש, דא"כ היה צריך להיות כתוב דבר זה בתלמוד.

גם ברמב"ם יש משמעות כהרשב"א, דהנה כתוב במשנה דאם ירדו גשמים בחג הסוכות זה לא סימן ברכה, משל לעבד ששפך לו רבו את הכוס בפניו, וברמב"ם בפירוש המשנה כתב שזה רק אם בלילה הראשון היה ירידת גשמים, ובפשטות הכוונה דכבר יצאו את חלק מהמצוה ואין בזה סימן קללה, כמו במשל אם רבו שתה מעט מן הכוס אין בזה סימן קללה כי רצה בעבודת העבד. אך יתכן לפרש דברי הרמב"ם, דבשאר הימים אין מצוה חיובית ולכן אין בזה סימן קללה, ורק בלילה הראשון שזה מצוה חיובית אם אי אפשר לקיימה זה סימן קללה, ומעתה אם נאמר שהרמב"ם סובר כהרא"ש שמקיימים את המצוה גם כשיורד גשמים, אין זה סימן קללה כי המצוה לא מתבטלת, ובהכרח שהרמב"ם סובר כהרשב"א, וגם מסתימת דבריו בהלכות שלא חילק שפטור מצטער שייך רק בשאר ימים, משמע שאין חילוק.

ויש לדעת הרשב"א גם חומרא, שאם ירדו גשמים בתחילת הלילה ואכל בסוכה, ואח"כ נתפזרו העננים צריך לחזור לסוכה ולאכול שוב, כי האכילה שלו מקודם לא הייתה אכילה כדין.

ולשיטת הרא"ש, אם אכל בהתחלה כשהיה גשמים, יש לדון אם כשהתפזרו הגשמים ואוכל שוב צריך לברך שוב, כי קיים רק את המצוה של האכילה, אבל את המצוה של ישיבה בסוכה לא קיים (ואמנם אינו חייב לאכול שוב, אך אם אוכל זה מצוה חדשה לפי הצד הראשון בחקירה הנ"ל).

הזהירות בבניית סוכה - מעשה רב

בבניית הסוכה מצוי הרבה מאוד מכשולות, ויש אנשים שומרי מצוות שיושבים בסוכה שלא כדין. מרן רבינו האור לציון זללה"ה לא היה בביתו מקום לסוכה, ולכן היה נוסע בסוכות לסוכה של ועד הישיבות בנתניה, יחד עם הרבה ראשי ישיבות גדולים וטובים, ובשנה הראשונה לשהותו שם רצה לנסוע מיד בבוקר כדי לבדוק את כשרות הסוכה, וכשהגיע

ראה שיש עץ גדול שמסוכך על הסוכה, וטרח הרבה שעות להכשיר את הסוכה. הרי שאפילו במקום כזה יש תקלות פשוטות. ונביא כמה הלכות בזה.

צריך שיהיה שתי דפנות ושלישית אפילו טפח, אך כבר כתבו הפוסקים שצריך שכל דופן יהיה ז' טפחים לצאת ידי כל החששות.

יש הלכה מיוחדת בסוכה שצריך שתי מחיצות דעריבן, ולכן צריך להפקיד שלא יהיה רוב מדופן, אלא ב' דפנות שלימות שמחוברות יחד. (אם זה רק לבוד זה יותר קל).

דין "תרי הלכתות" בסוכה

עוד הלכה מיוחדת בסוכה, היא שאין אומרים תרי הלכתות, ולדוגמא יש הלכה בסוכה של גוד אסיק שמספיק שיהיה מחיצה י' טפחים וזה עולה עד למעלה, וכן יש הלכה של לבוד שאין צריך שהסכך יגיע עד הדפנות אלא יכול להיות קרוב עד פחות מג' טפחים, וכן יש הלכה של דופן עקומה שהדופן לא במקום הסכך אלא במרחק עד ד' אמות שזה כשר לכתחילה מדינא דמשנה. אך כשיש שניים מהמקרים הנ"ל, לדוגמא שזה גם דופן עקומה וגם הסכך לא מגיע עד הסוף שצריך להגיע ללבוד, כותב הר"ן שהסוכה פסולה, ורעק"א ביאר בטעם הדבר, כי אי אפשר לומר תרי הלכתות, שכשזה בדופן אחד, ולא נאמר החידוש של דופן עקומה באופן שהוא צריך ללבוד.

ובקה"י ביאר (מור אבי זללה"ה מאוד אחז מהביאור הזה) שבשביל לומר דופן עקומה צריך דופן ממשית שתגיע עד למעלה, ולא דופן שהיא מהלכה, וזה הביאור שלא אומרים תרי הלכתות.

אמנם דעת הטור שאומרים תרי הלכתות בסוכה. אך מספיקא דאורייתא צריך להחמיר, וכן פסק המג"א.

הוכחת רעק"א שהשו"ע סובר דאינו מעכב, ביאור האור לציון, מסקנת ההלכה

רעק"א הוכיח דלא כהר"ן ממה שפסק השו"ע (תרל, ט) שמועיל מחיצה שקרובה לסכך ברוחב פחות מג' טפחים (לשון השו"ע "אינו מכוון ממש"), אפילו אם היא רחוקה בגובה מהסכך כי אומרים גוד אסיק, הרי שאומרים שתי הלכתות בסוכה שהרי במקרה זה יש גם לבוד וגם גוד אחית. אמנם היה אפשר לדחות, דלבוד אינו נחשב הלכה, כי לבוד זה נחשב למציאות אחת ממש, ורק גוד אסיק ביחד עם דופן עקומה לא אמרינן.

אמנם יש להוכיח לא כך, דגמ' יש צד שכל הדין לבוד הוא רק בצד הסוכה, אך באמצע הסוכה אין דין לבוד (ולהלכה לא פוסקים כך), וכותב הר"ן, שאם אין לו מספיק סכך פסול ויצטרך להישאר ב' טפחים חלל, יניח את החלל סמוך לדופן לפי אותה דעה, כי אם יניח באמצע הסוכה תהיה פסולה, ולא אמרינן דופן עקומה עם לבוד, אף שלאחר שנאמר דופן עקומה זה יחשב לבוד מן הצד, כי לא אומרים תרי הלכתות בסוכה. מזה רואים שגם לבוד הוא נחשב כהלכה שלא אומרים בו תרי הלכתות.

רבינו האור לציון זללה"ה (בחלק א' סימן מג) ביאר את דברי הר"ן הללו באופן נפלא, שלא יהיה ראייה משם לשאר מקומות (ומיושב בזה קושיית רעק"א), כי למ"ד שלבוד נאמר רק מן הצד, היינו שלבוד זה לא הלכה שמקום קטן לא נחשב הפסק, אלא זה הלכה בדופן, שהדופן כשר אף באופן שחסר מעט, וממילא לפי אותו מ"ד גם לבוד זה הלכה בדופן, ולכן לא אומרים דופן עקומה יחד עם לבוד. אך בדברי השו"ע לא מדובר על הלכות של הדופן, כי הלבוד הוא בסכך, וזה כמו ההלכה שיש לבוד גם באמצע הסוכה, כי לבוד נחשב כמחובר, ולכן אומרים בזה תרי הלכתות.

להלכה הורה מרן רבינו האור לציון זללה"ה, שברמב"ם לא מוזכר שמועיל אם המחיצה אינה מכוונת ממש, וזה הוספה של השו"ע הנ"ל, ולכן יש

להחמיר שכשעושים סוכה שהדופן לא מגיע עד למעלה יש להקפיד שהסכך יגיע עד כנגד הדפנות, וזה מצוי מאוד. (ובזה אי"צ שיהיה סכך שצילתו מרובה מחמתו, כי מספיק שבשאר הסוכה יש צילתו מרובה מחמתו).

הקפדות קצרות בד' מינים

מִרְנָה רַבִּינוּ הָאוֹר לְצִיּוֹן זָלְלָהּ"ה הִיא מִקְפִּיד לִקְחַת לוֹלֵב שְׁכוּלוֹ סָגוֹר מִלְּמַעְלָה עִם קוֹרָא (וּמִדֵּי אֲבִי ע"ה הַמְּשִׁיךְ בֹּזֵה אַחֲרָיו). וְיֵשׁ כֹּהַ שִׁטָּה בְּגִאוּנִים שְׂמוּכָא בְּב"י, שֶׁצֶרֶךְ שִׁיְהִיָּה דוּקָא בְּאוֹפֵן זֶה, שֶׁהַעֲלִים יִהְיוּ מְחוּבְּרִים ע"י הַקּוֹרָא. אֵפֹה שֶׁלֹּהֲלֹכָה אֵין צֶרֶךְ לַחוּשׁ לִזֶּה, אֲךָ יֵשׁ עֲנִין לַהֲרוֹיֵחַ אֶת הַשִּׁטָּה הַזֹּאת. אֲמֵנָם בִּסְפָר אוֹר לְצִיּוֹן הוּא לֹא הֵבִיא אֶת הַשִּׁטָּה הַזֹּאת, אוֹלֵי לֹא רָצָה שִׁיַּחֲשֹׁשׁוּ לִזֶּה. וְתִמִּיד לְאַחַר שֶׁהֵינּוּ פּוֹתְחִים אוֹתוֹ לְאַחַר הַחֵג הֵינּוּ מוֹצִאִים אוֹתוֹ שֶׁלֵּם. אֲךָ הַחֲזוֹ"א חָשַׁשׁ שֶׁלֹּא יוֹדְעִים מֶה יֵשׁ מִתַּחַת הַקּוֹרָא, וְלִכֵּן הִיא פּוֹתַח אֶת הַלוֹלֵב.

את האתרוג היה לוקח מִרְנָה זָלְלָהּ"ה מהעץ של אביו רבי אליהו ע"ה, שהיה מאתרוג של משפחה מתימן, ואפילו אם לא היה הדר היה מנענע עליו, ורק אח"כ היה נוטל עוד מיני אתרוגים.

בנוגע להדסים כדאי להזהר שלא יפול אפילו עלה אחד מההדס (בחלק הנצרך מהשיעור), כי יש שיטה בגאונים שצריך שיהיה משולש לגמרי. ואת הקשירה אפשר לעשות בחלק התחתון שיוצא מהשיעור, כדי שלא יתלוש.

בנוגע לשילוש בהדס, אם יש קו אחד שנוגע בשלושתם זה לכתחילה, אפילו אם לא כל השילוש באותו גודל. לסבי מִרְנָה זָלְלָהּ"ה היה שכן מבית בריסק שהיה מקפיד מאוד על שילוש, שנה אחת לאחר שעות מרובות של חיפוש מצא ג' הדסים, כשעלה לבית ירד סבי מביתו, וכשראהו מרחוק שאלו סבי למה הוא צריך הדסים קטומים, ולאחר שבדק היטב ראה שבאמת שלושת ההדסים המשולשים הם קטומים, ומרחוק הבחין בראייתו החדה.

דברי חיזוק

מטרת הגלות שבסוכה

אֲךָ יֵשׁ בֹּזֵה דָבָר יוֹתֵר עֲמוּק. מֶה הִרְעִיּוֹן שֶׁאֵדָם הָרָאשׁוֹן קִיבַל גְּלוּת, מֶה מִיּוּחָד בֹּזֵה. הַתְּשׁוּבָה הִיא שֶׁאֵדָם צֶרֶךְ לִשְׁנוֹת אֶת הַמַּצֵּב שְׁלוֹ לְאַחַר שְׁחָטָא, שְׁאוּלִי בְּמִקּוֹם אַחֵר הוּא יַעֲשֶׂה חֵיל, וְאֵינוּ מִיַּחֲסִים אֶת הַחֲטָא לְמִקּוֹם שֶׁבּוֹ הִיא הָאֵדָם. וְכֵן אֲנַחְנוּ, אֵדָם חֲטָא בִּשְׁנֵה שְׁעֵבְרָה, וְהוּא גוֹלָה לְסוּכָה לְמִקּוֹם יוֹתֵר גְּבוּהָ, לִשְׁנוֹת אֶת מִקּוֹמוֹ, כְּדִי שֶׁבְּאוֹרֵה הַחֲדָשָׁה שֶׁנִּמְצָא בָּהּ יִפְתַּח דָּף חֲדָשׁ שֶׁל חַיִּים, רַק עֲבוּדַת ה' בְּלֹא שׁוֹם חֲלָקִי חֲטָא. זֶה אֲנַחְנוּ צֹרִיכִים לְהַתְּחַזֵּק, לְבֹא לְסוּכָה עִם כָּל הַהִתְלַהֲבוּת וְהַחִיּוּת. הָאֲרִיז"ל כּוֹתֵב שֶׁסוּכָה זֶה אוֹתוֹ הָאֲרֵה שֶׁל יוֹם כִּיפּוּר, רַק יוֹם כִּיפּוּר זֶה נִכְנָס לְאֵדָם בְּאוֹפֵן שֶׁלֹּא יִכּוֹל לְאַכּוֹל וּלְשִׁתּוֹת, וּבִסּוּכּוֹת זֶה אוֹר שֶׁמִּקִּיף אוֹתוֹ, סוּכּוֹת זֶה לֹא דָבָר פְּשׁוּט. סְבִי ע"ה הִיא מְדַבֵּר עַל זֶה הֶרְבֵּה, לְהִיּוֹת בְּדֶרֶגָא רֹחֲנִית יוֹתֵר גְּבוּהָ בְּסוּכָה. גַּם שְׁבַעַת יְמֵי הַסּוּכּוֹת הֵם כְּנֶגֶד יְמֵי הַמְּשִׁיחָה, וְשְׁמִינִי עֲצֵרַת זֶה כְּנֶגֶד הָעוֹלָם הַבָּא, וּבִכֵּן צְדִיקִים יֵרָאוּ וְיִשְׁמַחוּ בְּב"א.

חז"ל אומרים אמר הקב"ה שמא נתחייבו ישראל גלות בר"ה וביודה"כ, יגלו לסוכה ויתכפר להם. הדבר צריך ביאור, וכי רק מגלות אנחנו מפתחים, הרי יש הרבה גזירות חמורות יותר.

הביאור הוא כך. הרי ראש השנה היום שבו נברא האדם, ובו ביום הוא חטא, וכל שנה הדין הוא על התוצאות של חטא עץ הדעת, כל היה מור אבי ע"ה רגיל לומר. ואמר הקב"ה כשם שאתה עמדת לפני בדין ויצאת בדימוס, שאדם הראשון למרות שהיה צריך למות קיבל עוד תשעה מאוד שלוש שנה, כך בניו יצאו בדימוס.

והנה עונש אחד כן נגזר עליו בר"ה, שנגרש מגן עדן, ואם כן הדבר היחיד שצריך כפרה בפני עצמה זה על גלות.

ועדיין צריך הסבר. הרי אדם הראשון ירד מגן עדן לעולם התחתון, ואנחנו יוצאים מהעולם הזה לצילא דמהימנותא, וכי זה ייחשב לגלות. בפשטות התשובה היא שכן, זה נחשב לגלות, ומחסדו יתברך זה שעשאו למקום השראת השכינה.

אור אליהו

משנת רבינו ראש הישיבה
מרן הג"ר אליהו אבא שאול זצוק"ל
בענין חג הסוכות
מתוך מבוא הספר "אור אליהו - סוכות"

טעמים לכך שנקבע חג הסוכות בחודש תשרי ולא בניסן
והנלמד מכך למהות ימי קודש הללו

מדוע חג הסוכות לא נקבע לחודש ניסן

א. "בסוכות תשבו שבעת ימים, כל האזרח בישראל ישבו בסוכות. למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים, אני ה' אלוהיכם" (ויקרא כג, מב-מג). ואיתא בסוכה (יא ע"ב): "כי בסוכות הושבתי את בני ישראל - ענני כבוד היו דברי רבי אליעזר, רבי עקיבא אומר סוכות ממש עשו להם". ועיקר הכרעת הראשונים, בפירוש הפסוק 'כי בסוכות הושבתי' היינו שהקב"ה הושיבנו בענני כבוד, וכמו שסתם רש"י בפירושו על התורה שם, וכתב הרמב"ן שם דהוא הנכון על דרך הפשט. וכך מרן השולחן ערוך, והקדיש לזה סימן מיוחד בשולחנו, וז"ל בסימן תרכ"ה (סעיף א): "בסוכות תשבו שבעת ימים וגו' כי בסוכות הושבתי את בני ישראל, הם ענני כבוד שהקיפם בהם לכל יום שרב ושמש".

וידועה קושיית הראשונים ז"ל, מפני מה קבעה התורה זמן חג הסוכות בחודש תשרי, והלא בניסן יצאנו ממצרים, ובאותה העת מיד הקיפנו הקב"ה בענני הכבוד, ומן הראוי היה לעשות באותו הזמן את החג לזכר אותם ענני כבוד, ומדוע קבעה התורה את חג הסוכות דווקא בחודש תשרי. ומצאנו בזה שלשה טעמים:

להראות שמצות מלך עלינו

ב. הטור (שם) כתב: "הסוכות שאומר הכתוב שהושיבנו בהם, הם ענני כבוד, שהקיפן בהם לכל יכה בהם שרב ושמש, ודוגמא לזה ציוונו לעשות סוכות, כדי שזכור נפלאותיו ונוראותיו. ואף על פי שיצאנו ממצרים בחדש ניסן, לא ציוונו לעשות סוכה באותו הזמן, לפי שהוא ימות הקיץ, ודרך כל אדם לעשות סוכה לצל, ולא היתה נכרת עשייתנו בהם שהם במצות הבורא יתברך. ולכן ציוונו שנעשה בחדש השביעי שהוא זמן הגשמים, ודרך כל אדם לצאת מסוכתו וליישב בביתו, ואנחנו יוצאין מן הבית ליישב בסוכה, בזה יראה לכל שמצות המלך היא עלינו לעשותה".

ואפשר שכלול בדברים אלו הפך השני של אהבת השם של מסירות נפש (שהתבארה בארוכה בספר "אור אליהו" הלכות סוכות במבוא הספר - ענף א אות ג), כי אם היינו מקיימים הסוכה בזמנה בתקופת ניסן, הנה היינו מקיים מצות אלוהינו, אכן בבואנו לגלות מידת אהבת השם, אנו מקיימים את המצוה במסירות נפש, ודווקא בזמן שדרך בני אדם לצאת מדירת עראי וליישב בדירת קבע, להתגונן מפני הקור והרוח, אז אנו מקיים את המצוה, ואיננו מתחשבים בקור או בחום שיש בתקופה זו. והלא מצות הסוכה עניינה גילוי מסירות נפש, וכמו שיש ללמוד מדברי הגמ' בע"ז (ג סוע"א) שלעתיד לבוא הקב"ה אומר לאומות העולם מצוה קלה יש לי וסוכה שמה לכו ועשו אותה, וכל אחד ואחד נוטל והולך ועושה סוכה בראש גגו, וה' מקדיר עליהם חמה בתקופת תמוז, וכל אחד ואחד מבעט

בסוכתו ויוצא. ואילו ישראל זימני דמשכא להו תקופת תמוז עד חגא והוי להו צערא, יעו"ש.

סוכות כנגד ענני כבוד השניים שחזרו בתשרי

ג. הדרך השניה בביאור הדבר שנקבע זמן חג הסוכות בתשרי ולא בניסן בעת היציאה ממצרים, ביאר רבינו הגר"א בפירושו לשיר השירים (א, ד), כי אף שבחודש ניסן היה תחילת היקף עננים, אבל כאשר שעשו את העגל נסתלקו העננים, ואז לא חזרו עד שהתחילו לעשות המשכן, ומשה ירד ביום הכיפורים, ולמחרת יום הכיפורים ב"א תשרי "ויקהל משה את בני ישראל", וציווה על מלאכת המשכן. וכתב "והעם הביאו עוד נדבה בבוקר בבקר" - עוד שני ימים, הרי י"ג בתשרי. ובי"ד בתשרי נטלו כל חכם לב ממשוה את הזהב במנין ובמשקל. ובט"ו תשרי התחילו לעשות, וביום זה חזרו ענני כבוד, ולכך אנו עושין סוכות בט"ו בתשרי. (וכביאור זה כתב החת"ס בדרוש לשבת שובה שנת תקצ"ה, דרשות ח"א דף כט ד"ה בילקוט).

ולפי דברי הגר"א יש ליישב טעם ההלכה שנשים פטורות ממצות סוכה, כדתנן בסוכה (כח ע"א) "נשים ועבדים וקטנים פטורין מן הסוכה", ונפסק להלכה בטוש"ע סימן תר"מ (סעיף א), והתוס' בפסחים (קח ע"ב ד"ה היו) הקשו מדוע נשים פטורות מסוכה, והלא אף הן היו באותו הנס של ענני כבוד. ועיין שם מה שכתבו לחלק שרק במצוה מדרבנן הנשים חייבות מטעם שאף הן היו באותו הנס.

גם לאחר חטא העגל היו ענני הכבוד לאותם שלא חטאו

אולם לפי ביאור הגר"א, מקום יש לחדש חידוש גדול, כי אף על פי שענני הכבוד הסתלקו מיישראל בחטא העגל מחמת חטאם, מכל מקום מאלו שלא חטאו, וכדוגמת שבט לוי, לא הסתלקו העננים, שהרי לא חטאו, והקב"ה ודאי מבדיל בין החוטא למי שלא חטא. ולפי זה יש להוסיף עוד, דגם הנשים שלא חטאו בחטא העגל (פדר"א פרק מה) לא הסתלקו מעליהן ענני הכבוד, ומעתה נמצא שהנס של חזרת העננים לא שייכת להן, ועל כן אין לחייבן במצות סוכה שכל עניינה הוא זכר לענני הכבוד השניים (עי' שו"ת חת"ס או"ח ס' קפה ד"ה ומידי עברי).

וכדברים אלו נמצא מפורש בסייעתא דשמיא בדברי החתם סופר' (דרוש לסוכות שנת תקצ"ה, דרשות ח"א דף נג), וזו לשונו: "לרבי אליעזר דס"ל ענני כבוד, קשה הא אף הנשים היו באותו הנס של ענני כבוד ומ"ט פטורות. ועל כרחך דענין ענני הכבוד, שפלט החוטאים בעגל, וכשמחל להם הקב"ה ביום הכיפורים חזר וקלטם הענן, על כן עושים אז סוכות. ונשים לא פלטם הענן מעולם, על כן פטורות מסוכות", עיי"ש עוד דבריו. ובוזה נראה ליישב קושיא גדולה ועצומה, שעמדו בה רבים וטובים על עיקר דברי הגר"א, דהנה מה שפירש הגר"א שבחטא העגל הסתלקו ענני הכבוד, הוא לשיטתו בפירוש הפסוק בשיר השירים (ב, ז) "עד שיפוח היום ונסו הצללים", וכתב הגר"א: "פירוש שגבר חום היום מאוד בעת

שעשו את העגל, ואז נסו הצללים - הם עניי כבוד שהיו כצללים לישראל" (וכ"ה בתרגום שיר השירים שם). ואכן יש מקורות נוספים לחידוש זה, דבפרשת חטא העגל כתיב (שמות לב, כה): "וירא משה את העם כי פרע הוא, כי פרעה אהרן לשמצה בקמיהם", וכתב רבינו האלשיך הקדוש שם, דהיינו שהתגלו לפניו על ידי שסרו מהם עניי הכבוד (וכן עיין לגאון חיד"א בספר נחל קדומים פרשת כי תשא שם). וכן יש שביארו את הכתוב (שם לג, ו): "ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב" דהיינו שסרו מעליהם עניי כבוד (רבי אביגדור כ"ץ מבעלי התוס' בפירושו לשיר השירים שם). אמנם על כל זה קשה, דכתוב מלא לא כן, דנאמר בנחמיה (ט, יח-יט) "אף כי עשו להם עגל מסכה ויאמרו זה אלהיך אשר העלך ממצרים, ויעשו נאצות גדולות. ואתה ברחמיך הרבים לא עזבתם במדבר, את עמוד הענן לא סר מעליהם ביוםם להנחתם בהדרך, ואת עמוד האש בלילה להאיר להם ואת הדרך אשר ילכו בה". וכן מבואר להדיא במדרש (במדבר רבה כ, יט) "אפילו באותה שעה (שאמרו אלה אלוהיך ישראל) לא זו מחיבתן, לזה להן עניי כבוד ולא פסקו מהן המן והבאר, וכן הוא אומר (נחמיה שם) כי עשו להם עגל מסכה וגו' ואתה ברחמיך הרבים לא עשיתם כלה במדבר עמוד הענן לא סר מעליהם יומם וכו'". וזו קושיא גדולה, ועמד בה מרן הגאון רבי חיים קנייבסקי (שליט"א) זצ"ל בספרו טעמא דקרא בנחמיה שם.

אכן לפי דברינו מיושב ברווח גדול, דשני הדברים אמת, דאלו שחטאו בחטא העגל, ודאי סרו והסתלקו מהם עניי הכבוד, אכן אלו שלא חטאו לא הסתלקו מהם העניי, וה' יתברך לא עזב חסדו מכלל ישראל לתת להם עניי כבוד מן ובאר, ומיושבים ב' המקראות.

שמחה יתירה לבעלי תשובה בחג הסוכות

ד. נמצא לפי דברי רבינו הגר"א שחג הסוכות עיקרו הוא על החסד הגדול שעשה ה' יתברך שקיבל ברחמים את תשובת עמו ישראל, ולפי זה יש לבאר הא דתנן בסוכה (נא ע"א): "מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו וכו', חסידים ואנשי מעשה היו מרקדין בפניהם באבוקות של אור שבידיהן ואומרים לפניהם דברי שירות ותושבחות וכו'". ובגמ' (שם נג ע"א): "תנו רבנן: יש מהן אומרים אשרי ילדותנו שלא ביישה את זקנותנו - אלו חסידים ואנשי מעשה. ויש מהן אומרים אשרי זקנותנו שכפרה את ילדותנו - אלו בעלי תשובה. אלו ואלו אומרים אשרי מי שלא חטא, ומי שחטא ישוב וימחול לו". ויש לתמוה שלא מצינו בשום מקום אחר שמחה וריקוד מיוחד לבעלי תשובה, ומהו ענין זה שתיקנו כאן שמחה מיוחדת לבעלי תשובה, ולשמחה מה זו עושה' (ע"פ קהלת ב, ב).

ולפי דברי הגר"א הללו אתי שפיר, וכן שמעתי ממורי ורבי הגאון רבי יצחק הוטנר זצ"ל, כי לפי דברי הגר"א הלא כל ענין חג הסוכות נקבע על שם שחזרו עניי הכבוד השניים, ונמצא שבעצם השמחה היתירה מושגת על ידי קבלת התשובה של ישראל לאחר שחטאו בחטא העגל, ועל כן מצינו שמחה וריקוד מיוחד לבעלי תשובה, כי זו היא שמחה על קבלת התשובה, ושמחה של תשובה מאהבה.

בכח התשובה נתן קוב"ה מחדש את התורה והתפילה

ה. ונראה, שדברי הגר"א הללו הן לב לבו של חג הסוכות. לכשתבונן ניווכח, שבכל נתינה ונתינה שנתן הקב"ה לישראל היו שתי בחינות. 'מתן תורה' היו בו שתי בחינות, האחד במעמד הר סיני בו' בסיון, והשני בלוחות שניים שניתנו ביום הכיפורים, שהרי יום הכיפורים מלבד שהוא משמש כיום סליחה ומחילה, הוא גם נקרא 'יום חתונתו'. וכמו שאמרו חז"ל במשנה בסוף מסכת תענית (ד, ח) על הפסוק (שיר השירים ג, יא) "צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה, בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת לבו" דקאי על יום כיפור, ונקרא 'יום חתונתו' משום

שביום זה ניתנו לוחות שניים, עיין שם בפירוש רע"ב. נמצא שפעמיים קיבלו ישראל את התורה, פעם אחת קודם שחטאו, ופעם שניה לאחר שחטאו בחטא העגל, ושבו בתשובה.

וכן פעמיים הצטוונו על התפילה, האחד בפרשת משפטים בזמן מתן תורה דכתיב (שמות כג, כה): "ועבדתם את ה' אלוהיכם, וברך את לחמך ואת מימך, והסרתי מחלה מקרבך", ודרשו רבותינו (ב"ק צב ע"ב) ועבדתם את ה' אלוהיכם - זו קריאת שמע ותפלה. ופעם שניה בפרשת כי תשא (שמות לד) מיד לאחר שירד משה מהר עם הלוחות השניים כדכתיב (שם ד): "ויפסל שני לוחות אבנים כראשונים, וישכם משה בבוקר ויעל אל הר סיני כאשר צוה ה' אותו, ויקח בידו שני לוחות אבנים", וכתב בתריה (פסוק ה-ו): "וירד ה' בענן ויתיצב עמו שם, ויקרא בשם ה'. ויעבור ה' על פניו ויקרא וכו'", ואמרו רבותינו (ר"ה יז ע"ב) "מלמד שנתעטף הקדוש ברוך הוא כשליח צבור, והראה לו למשה סדר תפלה, ואמר לו: בכל זמן שישראל חוטאין יעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם", נמצא שלמרות שכבר הצטוונו על התפילה, שב הקב"ה וציווה ולימד על סדר התפילה, והיינו תפילה מיוחדת אחרי שחטאו ישראל. ויש לדקדק זאת מעצם דברי רבותינו הללו, שאמר לו הקב"ה למשה כל זמן שישראל חוטאין יעשו לפני וכו', הרי שתפילה זו מיוחדת לבעלי התשובה. וגם בתפילה זו עצמה נרמז שני סוגי התפילות, כמו שפירשו רבותינו (שם), "ויקרא ה' ה' - אני ה' קודם שיחטא האדם, ואני ה' לאחר שיחטא האדם ויעשה תשובה".

ונראה שגם יצירתם של כלל ישראל היה בה שתי בחינות, בחינת אחת ביציאתם ממצרים קודם שחטאו, ובחינה נוספת לאחר חטא העגל, שהרי הקב"ה אמר למשה (שמות לב, י): "ועתה הניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול", נמצא שגם "אתה בחרתנו" - פעמיים. וכפי שהתבאר נראה, שזהו שתי הבחינות של עניי הכבוד שהיו - פעם הראשונה קודם לחטא העגל, ובפעם השניה לאחר החטא.

ויש לפרש שזו היא כוונת רבותינו בירושלמי (מכות ז ע"א): שאלו לחכמה: חוטא, מהו עונשו. אמרו להם: "חטאים תרדוף רעה" (משלי יג, כא). שאלו לנבואה: חוטא, מהו עונשו. אמרה להן: "הנפש החוטאת היא תמות" (יחזקאל יח, ד). שאלו לקודשא בריך הוא: חוטא, מהו עונשו. אמר להן: יעשו תשובה ויתכפר לו, היינו דכתיב (תהלים כה, ח) "טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך", יורה לחטאים דרך לעשות תשובה. וצריך ביאור להבין מהו המשא ומתן ששאלו לחכמה ולנבואה ולא השיבו כראוי, וכי מקראות אלו במשלי וביחזקאל שבו ריקם.

איברא נראה, כוונת רבותינו למה שפירשנו לעיל, דהתשובה אין עניינה וכוחה רק על עוון פרטי, אלא כוחה ותוקפה היה בחידוש עולם חדש, שמצד הדין, התורה לא נאמרה לאדם לאחר שחטא, וכן התפילה לא שייכת באדם החוטא, כי מאחר שהחוטא ראוי לעונש מיתה, נמצא שהוא בטל מן התורה והעבודה, ואם כן אף אם נשאר חי בחדשיו יתברך, מכל מקום שוב אין לו שייכות לתורה ולעבודה, וכך הוא באמת, ובזה מתקיימים המקראות בספר משלי ובספר יחזקאל. אלא שהקב"ה חידש ונתן לעובר עבירה 'דרך' תשובה, והיינו שהתחדש בו לא רק תשובה על חטאו, אלא 'דרך' חדשה וסלולה שבה יצעד, ובה יהיה לו שוב תורה ועבודה.

ומכח הדברים הללו נראה לחדש, שבחינת התשובה אינה רק בחינה פרטית של תשובה על העבירה, ומחיקת העבירה שהיתה, אלא התשובה היא חידוש של עולם בפני עצמו, שלאחר התשובה כל דבר מפרטי התורה ניתן מחדש, וכשם שכנוכר מצינו חידוש התורה הקדושה (לוחות שניים), חידוש התפילה (בכל זמן שישראל חוטאין יעשו לפני כסדר הזה), וכן חידוש הבחירה וההתקרבות לה' (אתה בחרתנו), כן על זה הדרך בשאר

המצוות ופרטי התורה, שכל הכוחות וההשפעות הרוחניות שהקב"ה מחדש בעמו ישראל ברחמי הטובים ובחסדיו הגדולים, התחדשו באופן נפרד ומחדש בפני עצמו, בעולמו של בעל התשובה.

ביאור השמחה יתירה שבחג הסוכות

ידועים דברי הרמב"ם בהלכות סוכה (פרק ח הלכה יב): "אף על פי שכל המועדות מצוה לשמוח בהן, בחג הסוכות היתה שם במקדש שמחה יתירה, שנאמר (ויקרא כג, מ): 'ושמחתם לפני ה' אלוהיכם שבעת ימים'". ודבריו טעונים ביאור, דעל כל המועדות כתב שיש מצוה בשמחה, ואם כן מה שייך להוסיף שמחה בחג, מהי התוספת היתירה על מה שכבר מצווים בכל המועדות. אמנם דקדק הרמב"ם בלשונו וכתב שבחג הסוכות 'היתה שם שמחה יתירה', ומשמעות הדבר שתוספת השמחה הגדרתה היא, בעצם היותה יתירה במציאות, ולא שהיא ציווי כפול. ולפי מה שהתבאר, שהשמחה בחג הינה על הבחירה השנייה שהקב"ה בחר בנו למרות חטאנו ושפלותנו, הדבר יובן היטב, כי בודאי נח לו לאדם שלא חטא מימיו, ועל כן לא שייך לתת ציווי מעיקרא לשמוח בחג הסוכות יותר משאר המועדות, אך מכיון שבמציאות לצערנו חטאנו עווינו ופשענו, ונתרחקנו ממנו יתברך, על כן, לאחר מציאות זו - של חטא ותשובה וקבלת התשובה - ישנה שמחה יתירה בחג זה שהוא מסמך כי למרות שהיה כשלון וחטא, בכל זאת שב הקב"ה ובחר בנו, וקיבל את תשובתנו. שמחה זו באה לידי ביטוי, בשמחת בית השואבה בחג הסוכות שבו נרצה עוונם וחזרו עניי הכבוד, ואם כן מתאים ששמחת בית השואבה היא שמחתן של בעלי התשובה.

מדוע עושים זכר דווקא לנס של עניי הכבוד

ו. עוד יובן על פי זה, מדוע דווקא לנס עניי הכבוד קבעה התורה את חג הסוכות לזיכרון, ואילו בעבור ניסים אחרים כדוגמת המן והבאר, לא עושים שום זכר.

ולפי המבואר אתי שפיר, כי עיקר הזכירה לעניי הכבוד, הוא לאהבת הבורא לנו אחרי חטאנו, שהקב"ה ברוב רחמי חמל עלינו וקיבל תשובתנו באהבה, וזה שייך דווקא בעניי הכבוד ששבו אלינו אחר שחטאנו, ואילו שאר הניסים שהיו מתחילה ועד סוף ולא פסקו לרגע, אין בהם היכר על קבלת התשובה מחטא העגל, ועליהם לא הצריכה התורה שנקבע חג לדורות.

ביום כיפור תשובה מיראה, ובסוכות משלים בתשובה מאהבה

ז. וכבר התבאר לעיל (סוף ענף ד) דראש השנה ויום הכיפורים הם ימי חרדת הדין, ועיקר התשובה בהם היא תשובה מיראה שנהפכים הזדונות לשגגות. והנה ההבדל בין מזיד לשוגג הוא ענין השכל והידיעה, שהמזיד מתכוון להכעיס ומתכוון לעבור על ציווי יתברך, ואילו השוגג אינו מתכוון, אבל בעולם המעשה שניהם שווין שזה עשה וזה עשה, אלא שזה לא התכוון וזה התכוון. ומעתה יתבאר, הטעם שהשב מיראה זדונותיו נהפכים לשגגות, אך עדיין נחשב לו כחטא בשגגה היינו בלא כוונה, שהרי בתשובה מיראה הוא מתקן את החלק שהתכוון למרוד בבוראו, שכעת ששב מיראה הוא מודיע ומגלה שהוא חושש וירא מלפניו יתברך, נמצא שהוא תיקן את השכל והכוונה שלו, אבל עדיין לא תיקן את המעשה שעשה. ומשכך, עדיין לא מספיקה תשובתו, שהרי הגוף חטא וראוי להיענש כדין השוגג, ולעומתו, השכל בעצמותו שתיקן כוונתו הזדונית - אין לו מקום בעולם הזה ללא הגוף, ומהי תקנתו.

וכנגד זה בא חג של הסוכות, שהוא השלמה לתיקון התשובה. ושני פנים בדבר: האחד שהרי הסוכה, היא כעין גלות לישראל, והנה ענין הגלות להורג בשגגה הוא, שהרי הרוצח חייב מיתה, אלא מאחר ששגג לא היה כאן פגם השכל והמחשבה אלא פגם המעשה, ולכן מן הראוי שגופו שהוא עולם המעשה יסתלק מן העולם, ורק שכלו שלא פגם יישאר, אך כיון שהשכל הוא חלק אלוה ממעל, אם כן אין לו מקום בלא הגוף בעולם, לכן נשלח לערי מקלט שהם חלק הקב"ה בעולם שהלויים משולחן גבוה זוכים, וממילא ישכון בערי מקלט ששם יש מקום לשכל, ונמצא שגם הגוף ניצל בזכות שהשכל לא חטא. וגם על ידי הגלות לסוכה שחוסה בצל הקב"ה, יש מקום לשכל, ועמה ניצל גם הגוף.

והדרך השנייה יש לבאר, כי הסוכה היא אהבת השם עלינו ואהבתנו אליו, והשמחה שאנו שמחים בסוכה ובשמחת בית השואבה היא התשובה מאהבה, ועל כן העוונות השגגות נהפכות לזכויות, וזוכה להיות נקי לפני בוראו, בחינת "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר" (ויקרא כג, כג), ודרשו רז"ל (ויקרא רבה ל, ז) שנקרא ראשון לחשבון עוונות.

הסוכה כנגד המישכן והמקדש - השראת השכינה בישראל

ח. טעם נוסף לכך שנקבע חג הסוכות בחודש תשרי, כתב בספר 'ערוך השולחן' (סימן תרכה סק"ה): "ועוד י"ל טעם נכון על מה שהמצוה בתשרי ולא בניסן, לפי שרצה הוא יתברך להראות שאף על פי שחוטאים אנחנו, מכל מקום לא סרה השגחתו מעלינו ובצלו אנחנו יושבים ובמחסה כנפיו נתלונן. וכמו שאחר מתן תורה עשו את העגל, ועם כל זה נתרצה להם הקב"ה בלוחות אחרונות, והיה זה ביום כיפור, ולאחר יום כיפור ציונו לעשות המישכן ששכינתו תשכון בינינו, כדכתיב (שמות כט, מה): 'ושכנתי בתוך בני ישראל', ולא הסייר מעליהם ענני הכבוד. כמו כן עשה לנו הקב"ה במצוה זו דוגמתה לדורות, שאף על פי שאנו חוטאים כל השנה, מכל מקום ביום הכיפורים מכפר עוונותינו כשאנו שבים בתשובה, וסימן לדבר, שתיכף אחר יום הכיפורים ציונו עלינו לעשות סוכה שנשב בצלו של הקב"ה כדכתיב (שיר השירים ב, ג): 'בצלו חמדתי וישבתי' - זו מצות סוכה, 'ופריו מתוק לחכי' - זו מצות אתרוג, כמו שאמרו חז"ל במדרש חזית. ולהורות, שאחר כל החטאים הוא יתברך באהבה עמנו ומשגיח עלינו להצילנו מכל צרה ופגע, והושיב אותנו בצלו הקדוש והטהור, והוא יתברך סוכך עלינו, ולכן סוכה בגימ' הוי"ה ואדנו"ת". גם דברי ערוך השולחן אלו רומזים ומכוונים כלפי הדברים שהתבאר עד כה, כי מהות חג הסוכות הוא על השמחה שנתקבלה תשובתנו לפניו יתברך, ולאחר הסליחה שהתבשרו ישראל ביום כיפור, תיכף, השרה שכינתו במשכן, וענני כבוד הנחילנו, וכך לדורות במחסה כנפיו נתלונן תחת צל סוכתו.

ומדוקדק היטב לשון הרמב"ם (לולב פרק ח הלכה יב) שכתב: "אף על פי שבכל המועדות מצוה לשמוח בהם, בחג הסוכות היתה 'במקדש' שמחה יתירה". כי הסוכה כנגד השראת השכינה במשכן שהיתה כעדות לישראל שנסלח עוון העגל ביום כיפור. וכך המקדש, "הביאני המלך חדריו" הוא בית המקדש שבו מקום השראת שכינה ועדות הוא לישראל על השראת השכינה ושמחת הקב"ה בבניו, וכמו שדרשו חכמי המשנה בסוף תענית (ד, ח) "צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה, בעטרה שעטרה לו אמו ביום חתונתו וביום שמחת לבו (שיר השירים ג, יא), ביום חתונתו - זו מתן תורה, וביום שמחת לבו - זה בנין בית המקדש".

